

Med en storformatskamera kan du rätta upp vinklar så att till exempel höghus blir raka.

Skola: Fotografering

KOM IGÅNG MED ANALOGT

För att komma åt känslan, få använda gamla fantastiska kameror eller bara för att det är kul. Allt från att titta och ta bilden i de suveräna sökare som finns i äldre kameror till den pirrande känslan att slänga upp en just framkallad film på ljusbordet. Men hur gör man? Här går Kamera & Bild igenom allt du behöver veta för att sparka igång dina gamla analoga kameror eller upptäcka ett nytt sätt att fotografera.

text och foto. — Carl Undéhn

DET TALAS OFTA om filmens känsla. Vissa menar en look som skapar drömmar om det förgångna, bilder som påminner om de i dina föräldrars fotoalbum med blekta färger. Andra menar istället en svärdefinierad känsla av naturlighet, en mjukhet och ett djup som gått förlorat i den digitala filens ettor och nollor.

Som så ofta annars är det både rätt och fel.

Bilderna i dina föräldrars album ser ut så för att de är gamla, inte för att de är tagna med film. Sätter du däremot en gammal utgången film i din kamera kommer du få ett liknande resultat.

Filmens verkliga styrka upptäcker du först när du fotograferat med en färsk och bra film som framkallats rätt. Då ger filmen ett fantastiskt dynamiskt omfång och naturliga färger – kanske det förespråkarna av filmens svärdefinierade känsla talar om.

Bortsett från den känslolagda diskussionen om filmens fördelar är det helt enkelt så att film, precis som digitalt, ger dig precis den bild som du eller kamerans automatik säger att den ska ge. Fördelen ligger snarast att i arbetstempot blir lugnare och att du för en billig peng kan köpa underbara kameror som bara väntar på att laddas med film.

Så rota i lådorna på vinden eller besök nästa loppmarknad i jakt på ett fynd.

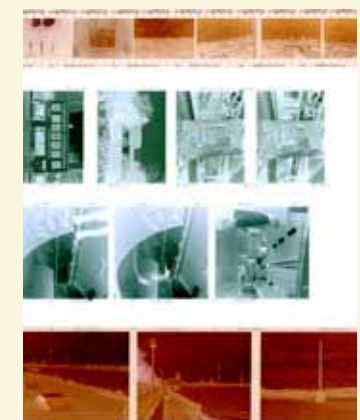
Du kommer inte ångra dig.

VAL AV FILM – SVARTVITT, FÄRG, DIA

Fotografisk film har gått att köpa sedan slutet på 1800-talet. Tekniken har förfinats under årens gång och dagens filmer är av hög kvalitet. Men varje film har en egen karaktär och resultaten kan skilja sig mycket åt. Vissa är kontrastrika, andra mjuka. En del har neutrala färger, andra mer skrikiga. Även ISO-talet påverkar slutresultatet. Precis som med digitala bilder ger högre ISO grynigare bilder, på film i form av mer korn.

Arbetstempot blir lugnare med film.

Xxxx xxxxxx x xxxxx x
xxxxxx xxxxxx x xx.

Xxxx xxxxxx x xxxxx x xxxxxx xxxxxx x xx.

Xxxx xxxxxx x xxxxx x
xxxxxx xxxxxx x xx.

Ett skannat negativ kan bearbetas precis som en bild tagen med en digital-kamera.

Vill du ha en grymig och smutsig bild av en sliten gata? Sätt i en svartvit film med ISO 3200. Eller kanske ett porträtt med perfekta hudtoner och mjuk övergång mellan skugga och ljus? Välj en finkornig film med ISO så lågt som 25.

Självklart finns även *allroundfilmer* som lämpar sig för det mesta och när du skannat negativet kan de bearbetas precis som en digital fil.

Även om färgfilm funnits i snart 100 år förknippas film ofta med svartvita bilder. Många började just så, med den klassiska filmen Tri-x i mörkrummet. Men även de som endast fotograferat digitalt sätter gärna likhetstecken mellan film och svartvit. En stor anledning är att negativ svartvit film är både enkel och billig att framkalla hemma.

Men låt dig inte hindras av de små kostnader det innebär att lämna in en film för framkallning. Det finns så mycket annan film att sätta i kameran.

Utbudet av olika negativa färgfilmer är stort och precis som svartvit film är den otroligt tolerant. Den kan felexponeras flera steg och ger med sitt stora dynamiska omfång mjuka övergångar mellan ljus och mörkt.

Positiv film, alltså dia, som länge var naturfotografernas första val blir däremot allt ovanligare. Den är också mer kontrastrik och krävande vad gäller exponeringen. Kvaliteten på diabilder är dock ännu densamma och ger kornfria bilder med lysande klara färger som nästan överträffar verkligheten.

Till skillnad från en digitalkamera kan du inte ändra ISO mitt i en film, inte heller förvandla en svartvit film till färg. I dåliga ljusförhållanden kan du »pressa filmen«, alltså exponera den efter ett högre ISO-värde än vad den har. Kom då ihåg att det måste göras med hela filmen och anpassa framkallningen därefter.

Xxxx xxxxxx x xxxxx x xxxxxx xxxxxx x xx.

Styrkan med småbild är också dess nackdel – det är litet. Negativen måste förstoras ganska mycket vilket ställer krav på såväl objektivet som skanner.

LADDA FILM

TIPS

Att sätta film i kameran är enkelt, men skiljer sig lite mellan de olika formaten.

Småbildsfilm kommer som kassetter där en liten remsa av filmen sticker ut. Öppna kamerans baksida och lägg i kassetten. Dra sedan fram filmen till den andra änden. På vissa kameror finns där en skåra där filmen ska stickas in, på andra räcker det att lägga filmen plant. Stäng locket, dra fram några gånger eller låt kamerans motor göra jobbet. Klart!

Mellanformat kommer upprullad på spolar med skyddspapper. Spolen från förra filmen i kameran lämnas kvar och återanvänds för att rulla upp den nya filmen. Därför måste du kanske flytta över den till andra sidan innan ny film laddas. Sedan är det bara att fästa spolen med ny film, dra fram pappret en bit och sticka in filken i spolen på andra sidan. Dra sedan fram tills det kommer pilar på pappret som ska vara vid en markering på kameran. Stäng luckan, dra fram tills det tar stopp och du är redo att plåta.

Film för storformat är enskilda blad som laddas i ljusstäta kassetter. Det måste göras i totalt mörker, antingen i ett mörkt rum eller i ett laddningstält. Det är enkelt, men kan vara bra att offra ett blad för att öva i dagsljus först. För att du ska kunna vända bladet rätt i mörkret har de en skåra i kanten som du ska ha i det övre högra hörnet.

Efter att bladet skjutits in i kassetten förs en »darkslide« in som skyddar från ljus. När kassetten sitter på kameran tas den bort innan bilden tas, men glöm inte att sätta tillbaka den innan du tar ut kassetten.

För den vane digitalfotografen kan det hela tyckas oflexibelt. Men det kan också ses som något positivt. Genom att välja rätt film för rätt tillfälle anpassar du »sensorn« och skapar de bästa förutstättningar för bilden du vill ha.

Dessutom kan begränsning vara inspirerade. Filmen i kameran är vad den är så du måste tänka kreativt och jobba utifrån de förutsättningar du har.

FORMAT

Formatens olika storlek påverkar bilden på flera sätt. Ett större format ger mindre korn och mer detaljskärpa då negativet måste förstoras mindre. Precis som en större sensor i digitalkameran ger större film också kortare skärpedjup.

Olika filmformat ger dessutom olika arbetssätt. Med mellanformat har du max 15 bilder per rulle. Det tillsammans med att kamerorna ofta är lite större och helt manuella gör att du arbetar långsammare och med mer eftertanke än med småbild eller digitalt.

SMÅBILD – BILLIGT, ENKELT OCH FLEXIBELT

Det mest spridda filmformatet är det som kallas småbild där varje bildruta mäter 24x36 mm. Storleken har blivit en standard och är samma yta som när vi idag talar om fullformat på digitalkameror.

Xxxx xxxxxx x xxxxx x xxxxxx xxxxxx x xx.

Med 24 eller 36 bilder per rulle är småbild billigt. Priset per bild blir endast några kronor och ännu billigare om du framkallar själv.

Det lilla formatet gör dessutom att kamerorna ofta är små och snabba att jobba med. Just alla roliga och billiga kameror som finns för småbild är en stor anledning att testa film.

Den enda nackdelen med småbild är egentligen densamma som dess styrka: det är litet. Negativen måste förstoras ganska mycket och det ställer krav på både objektivet och skanner. Dagens filmer levererar hög kvalitet, men det finns ändå gränser. Upp till 400 ISO är förstoringar på 30x40cm inga problem. Därefter börjar det bli kornigt, men kanske är det också just det du vill åt. Filmens korn ger nämligen en speciell effekt och ska inte förväxlas med det digitala brusets.

För riktigt skitig look är extremt ljuskänslig, kanske även utgången film, rätt val.

Xxxxx xx xxxxxx x xxxxxx
xx xx xxxxxx xx xxxxxx xx
xxxxxx x xxxxx xxx xxx xx.

Xxxxx xx xxxxxx x xxxxxx
xx xx xxxxxx xx xxxxxx xx
xxxxxx x xxxxx xxx xxx xx.

Korsning i Tokyo. Blandat ljus med sol och skuggor är inga problem för film.

Svartvit film är tolerant och ger stor tonalitet.

De flesta har säkert minst en analog småbildskamera liggande i byrålådan. Vill du ändå köpa en ny finns det en enorm begagnatmarknad med fantastiska och billiga kameror.

Profsskameror som släpptes i övergången mellan analogt och digitalt kostar idag några tusenlappar. Ännu större är utbudet om du köper en systemkamera från 1970- eller 80-talet. För några hundralappar kan du få både kamerahus och flera objektiv, ofta med mycket hög byggkvalitet och superba linser. Utöver det finns det även en uppsjö av klassiska kompaktkameror. Kort sagt: begagnatmarknaden för småbildskameror är oändlig. Allt från klassiker som Olympus OM-serie, Nikons robusta F och FE-serier, Pentax storsäljare Spotmatic, dåtida budgetalternativ som Östtyska Praktika till de något dyrare alternativen Leica och Contax.

Nyare kameror har även autofokus och full programautomatik som du är van vid från din digitalkamera. Förutom att sensorn är utbytt mot film kommer du känna igen dig.

Vilket du väljer är en smaksak, men det kan vara bra att tänka på att objektiven ofta passar även till din moderna digitalkamera om de är av samma märke.

Xxxxx xx xxxxx x xxxxx
xx xx xxxxx xx xxxxx xx
xxxxx x xxxx xxx xxx xx.

Xxxxx xx xxxxx x xxxxx
xx xx xxxxx xx xxxxx xx
xxxxx x xxxx xxx xxx xx.

Xxxx xxxxxx x xxxxx
x xxxxxx xxxxxx x xx.

MELLANFORMAT – DEN GYLLENE MELLANVÄGEN

Mellanformat på många sätt en perfekt kompromiss. Filmytan är stor nog för att leverera kornfria, detaljrika bilder med bra omfång i tonerna samtidigt som kamerorna är tillräckligt smidiga för att släpa omkring och fotografera handhållet med. Eller ja, de flesta i alla fall. Vissa mellanformatskameror är byggda som pansarvagnar och väger också därefter. Det gör dem robusta, men innan du knallar runt med en Pentax 67 på axeln under en veckas semester kan det vara bra att boka tid på gymmet för att träna upp ryggmuskulaturen.

Andra mellanformatskameror är lättare och inte nämnvärt större än en digitalkamera med batterigrepp.

Mellanformat använder alltid samma film, oftast kallad 120-film, men har olika storlek beroende på kamera. Filmens bredd på 6 cm fastslår ena längden, men den andra varierar. Klassikern är det kvadratiske 6x6, men det finns även det mindre 6x4,5, det större 6x7 och avlänga 6x9. Filmen är alltid lika lång och de olika formaten ger därför mellan 8 och 15 bilder per rulle. Beroende på film och framkallning landar priset på mellan 5 och 15 kronor per bild.

Xxxx xxxxxx x xxxxx x xxxxxx xxxxxx x xx.

Xxxx xxxxxx x xxxxx x xxxxxx xxxxxx x xx.

I vissa fall laddas filmerna i magasin som hängs på kameran. Har du flera magasin kan du ladda dem med olika film, till exempel färg och svartvitt, och växla mitt i rullen.

Tack vare filmens stora yta får bilderna en väldigt fin bakgrundsoskärpa (bokch) och används därför gärna till porträtt.

Begagnatmarknaden för mellanformat är mindre än den för småbild, men även här går det att göra fynd. Kamerorna skiljer sig även en hel del åt. Klassiker som ofta förknippas med mellanformat är Hasselblad och Rolleiflex. De fotograferar båda i det kvadratiske formatet 6x6 och har en schaktsökare där bilden ses spegelvänd på en mattskiva. Det ger ett lugnt arbetsätt och ett annat perspektiv som kan vara väldigt inspirerande. Skulle det ändå kännas ovant finns det andra varianter som är byggda som förstörade spiegelreflex- eller mätsökarkameror, till exempel Pentax 67 och Mamiya 7.

Den billigaste vägen till mellanformat går genom äldre bälgkameror som ofta hittas till vrakpriser på loppmarknader. Kvaliteten i linserna är ofta mycket bra, men kontrollera att bälgen inte har torkat och släpper in ljus.

Xxxx xxxxxx x xxxxx x xxxxxx xxxxxx x xx.

Xxxx xxxxxx x xxxxx x xxxxxx xxxxxx x xx.

STORFORMAT – »FOTOGRAFINS ZEN-BUDDHISM«

Ok, nu börjar vi komma ut på djupt vatten, tänker du kanske. Storformat anses inte bara var dyrt utan också tidskrävande och krångligt.

Ja, i mycket är det en korrekt beskrivning. Priset per bild varierar mellan 50 - 100 kronor beroende på val av film och framkallning.

Men det är också fruktansvärt kul och en typ av fotografering som kräver lugn, eftertänksamhet och koncentration. Det är också därför det kallas för »fotografins zen-buddhism«. Att slutresultatet dessutom ger ett enormt negativ med oerhörd detaljrikedom drar inte heller ned upplevelsen och priset känns då inte längre som ett problem.

Filmen består av enskilda blad som laddas i kassetter och skjuts in när bilden ska tas. Det vanligaste är idag det amerikanska formatet 4x5 tum, men även det större 8x10 tum lever kvar. Det ger negativ stora som ett A4 och otroligt högupplösta bilder. Kamerornas storlek är också därefter och alltså inget som passar i byxfickan.

Att arbeta med storformat är att gå tillbaka till fotografins ursprung. Principen är mycket enkel. På

Xxxxx xx xxxxxx x xxxxx
xx xx xxxxxx xx xxxxxx xx
xxxxxx x xxxxx xxx xxx xx.

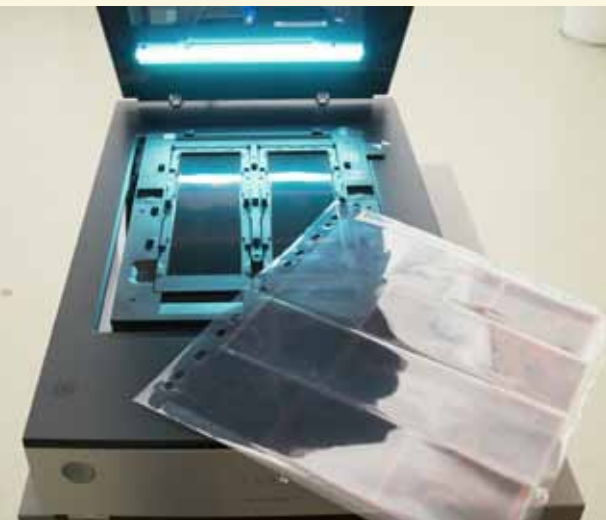
Xxxxx xx xxxxxx x xxxxx
xx xx xxxxxx xx xxxxxx xx
xxxxxx x xxxxx xxx xxx xx.

Xxxx xxxxxx x xxxxx x xxxxxx xxxxxx x xx.

XXXX XXXXX X XXXX X XXXXX XXXXX X XX.

XXXX XXXXX X XXXX X XXXXX XXXXX X XX.

SKANNING

Så, bilderna är tagna, filmen framkallad och väntan på att se resultatet närmar sig sitt slut. I mån av utrustning och plats skulle du kunna spendera kvällen i mörkrummet, men chansen är betydligt större att du vill ha in bilderna i datorn för att bearbeta och dela dem med vänner. Alltså dags att skanna.

Själva skanningen är kanske den roligaste delen i den analoga kedjan. Om känslan av att se bilden växa fram på pappret i ett mörkrum kan

ena sidan ett objektiv, på den andra ljuskänslig film och där emellan en, förhoppningsvis, ljusstät bälg.

På kamerans baksida ser du bilden på en mattskiva lika stor som negativet. Att den är både spegelvänd och upp och ned gör inget. Känslan av att komponera en bild med en storformatskamera måste helt enkelt upplevas. Ett skynke att kliva under för att se bra och en lupp för att ställa skärpan rekommenderas.

Då alla delar går att röra oberoende av varandra ger en storformatskamera möjligheten att förställa och rätta upp linjer. Det gör tekniken populär inom arkitekturfotografin. Men det kan även användas till selektiv skärpa i en del av bilden vid porträtt eller produktfotografering.

När du ställt in allt för du in kassetten med filmen framför mattskivan. Då ser du inte längre bilden och det är alltså dags att börja hoppas att du ställt in allt rätt. Men just det, hantverket och de många stegen innan bilden tas är också tjusningen. För hur kul vore det om allting var enkelt?

liknas vid magi är upplevelsen att få upp bilden på skärmen inte mycket sämre. Tiden som går från att du tar bilden till att du ser resultatet ökar helt enkelt glädjen.

Bäst resultat ger »dedikerade filmskanners«, skanners som byggts enbart för film. De har bra objektiv med autofokus som kan ta ut all information ur ett negativ. För omkring tio år sedan fanns det gott om skanners för framförallt småbild, men marknaden har krympt. De går ännu att hitta begagnat för några tusenlappar, men blir allt dyrare och servicen kan bli ett problem. Som tur är går det även att köpa nya konsumentmodeller för mellan 3 000 och 5 000 kronor.

I valet av skanner kan det även vara bra att fundera kring om du kommer använda olika format i framtiden.

Flatbäddskanners är därför ett populärt alternativ. De är relativt billiga och har fördelen att de oftast skannar olika format. Kanske börjar du med

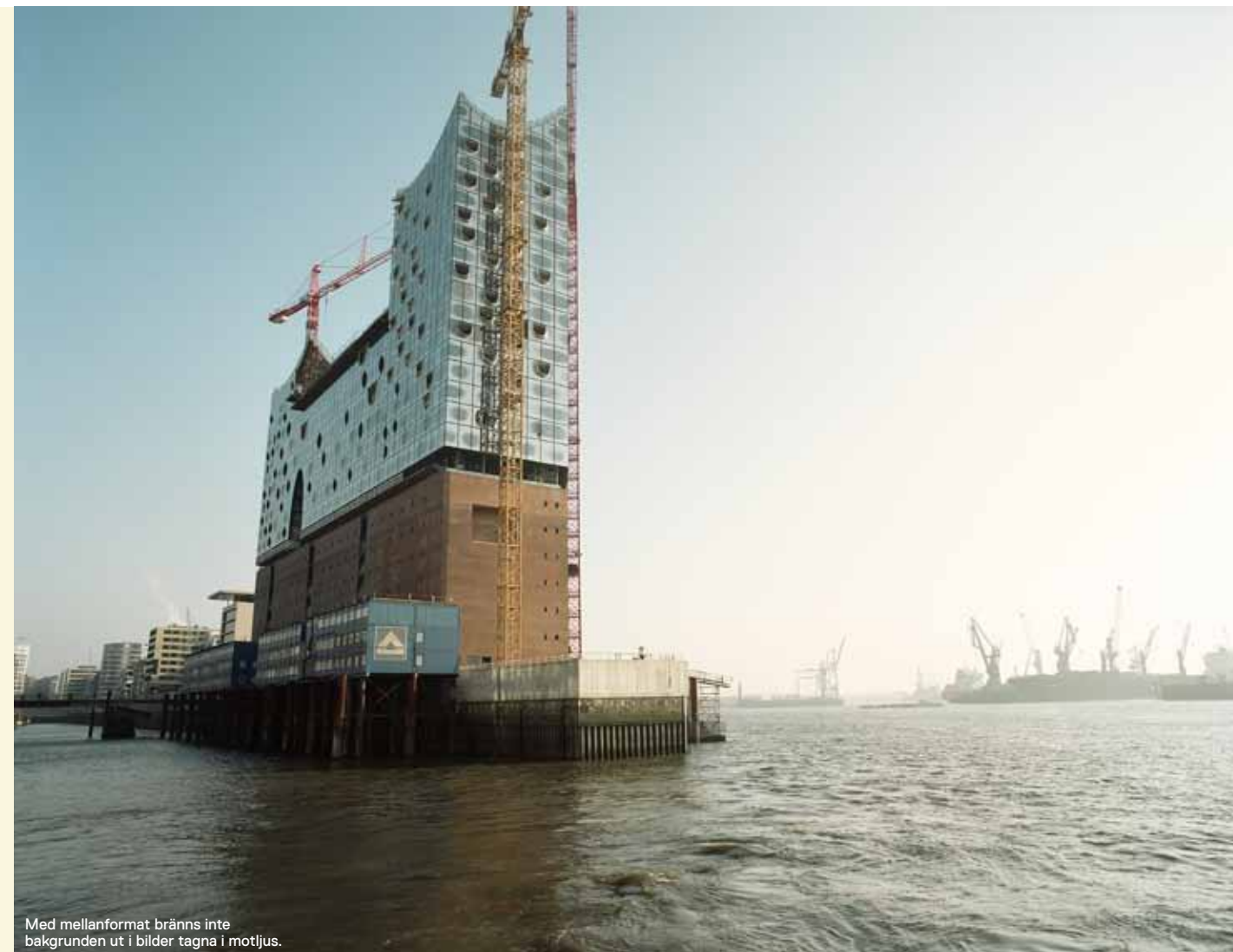
XXXX XXXXX X XXXX X XXXXX XXXXX X XX.

Tjusningen är att det inte är så enkelt alla gånger.

Bildkvaliteten blir inte bättre än vad skannern kan leverera.

Mellanformat ger mjuka övergångar mellan ljus och mörkt.

Med mellanformat bränns inte bakgrunden ut i bilder tagna i motljus.

småbild men vill även testa mellanformat och då är de ett bra val. Flatbäddskanners kvaliteten från småbild kan vara i gränslandet, men duger helt klart för web och mindre utskrifter. För mellanformat och större ger de ofta goda resultat.

Tillverkarna brer gärna på och lovar upplösning på över 6000 dpi. Siffrorna gäller dock interpolerade pixlar och ger inte bättre resultat, endast större filer. I verkligheten ger filmskanners en upplösning på omkring 4000 dpi, flatbädd omkring 2400.

När du laddat skannern med filmremsor kan den digitalisera många bilder på en gång vilket snabbar på arbetsflödet. Efter några minuter har du bilderna på skärmen och kan bearbeta dem som du vill. De flesta väljer att skanna in negativerna som TIFF-filer utan bearbetning och göra all efterbehandling i datorn.

Färgkorrigering, ökning av kontrast och upp-

skärpning brukar vara det som behövs – precis som efter import av dina digitala filer.

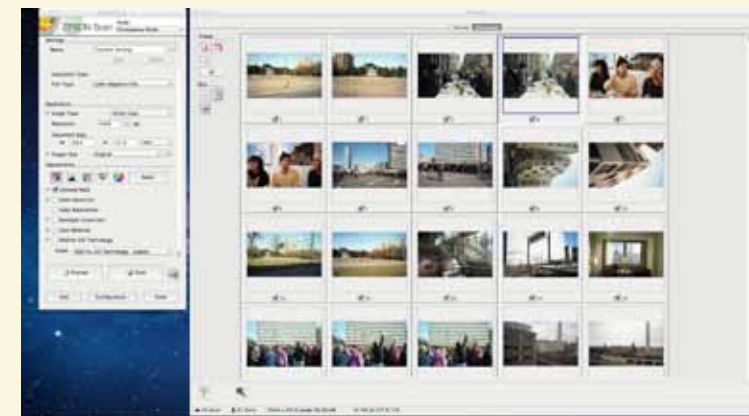
Har du otur finns där även analogfotografens värsta fiende med i bilden: damm. Genom att blåsa av negativerna med luft på burk försvinner det mesta och resten brukar skanners automatiska dammborttagning ta hand om.

Skanningen kan ses som flaskhalsen i den analoga fotokedjan. Oavsett kamera, format eller film blir bilderna inte bättre än vad skannern kan leverera. Det finns alltså

XXXX XXXXX X XXXX X XXXXX XXXXX X XX.

XXXX XXXXX X XXXX X XXXXX XXXXX X XX.

XXXX XXXXX X XXXX X XXXXX XXXXX X XX.

Hiro, Tokyo: Förespråkare av film menar gärna att den ger bilderna en mjuk och naturlig look.

TIPS

- Den absolut enklaste varianten för att digitalisera bilder är att helt enkelt fotografera av filmen med en digitalkamera. Det är billigt och görs enkelt med ett makroobjektiv och hållare för negativet.

- Vissa fotolabb erbjuder också skanning av negativerna
- Beställ film i större mängder på nätet. Ofta är det ännu billigare utomlands
- Film kan också köpas på meterrulle och laddas i kassetter själv. Det är enkelt och blir billigare.
- Film är en färskvara och förvara den därför alltid i kylskåp
- Nyare kameror känner automatiskt av filmens ISO-tal, sk »DX-kodning«. På de andra måste du ställa in det själv för att ljusmätningen ska bli korrekt.

Ett negativ är ett högupplöst original som kan skannas om eller lämnas in för förstoring om det behövs. Du behöver inte tänka på pixelupplösning.

Mellanformat ger bra bokeh även om du står en bit bort från objektet.

betydligt mer information i negativet än vad en konsumentskanner visar. En proffsskanner är däremot mycket dyr och knappast något som hobbyfotografen varken har råd med eller behöver.

Då mycket av fotografens liv idag utspelar sig på nätet där bilderna laddas upp på en hemsida eller delas på Flickr och Facebook är en konsumentskanner ändå tillräckligt.

Dessutom, med negativet har du ett högupplöst original som kan skannas om eller lämnas in till förstoring om det behövs.

Skanningen kan ses som flaskhalsen i den analoga fotokedjan. Oavsett kamera, format eller film blir bilderna inte bättre än vad skannern kan leverera. Det finns alltså betydligt mer information i negativet än vad en konsumentskanner visar.

Men även en enklare skanner kan plocka ut så mycket ur negativet att du får en fil som du kan arbeta mycket innan det ser illa ut.

Då mycket av fotografens liv idag utspelar sig på nätet där bilderna laddas upp på en hemsida eller delas på Flickr och Facebook är en konsumentskanner ändå tillräckligt.

Dessutom, med negativet har du ett högupplöst original som kan skannas om eller lämnas in till förstoring om det behövs.

Lycka till med ditt analogt fotograferande! _____